

N:o 218.

Af herr **S. J. Boëthius**, om skrifvelse till Kongl. Maj:t angående
åtgärder för åvägabringande af en läroverksreform.

Genom motioner af herrar *C. G. Bäckgren* (n:o 14) och *F. Berg* och *E. Hammarlund* (n:o 203) har fråga om genomgripande förändringar i de allmänna läroverkens organisation väckts vid innevarande riksdag. Dessa motioner äro emellertid icke af den beskaffenhet, att på grundvalen af dem den allsidiga behandling möjliggöres, som bör komma en sådan fråga till del, om den skall underställas Riksdagens pröfning. Till följd häraf har jag ansett mig böra framställa ett förslag, som medgifver, att hänsyn tages äfven till andra synpunkter än de af de nämnda motionärerna framhållna.

De läroanstalter, ur hvilka våra allmänna läroverk utvecklats, äro *trivial-skolan* (ungefärligen motsvarande de nuvarande 5 lägre klasserna) och *gymnasium* (ungefär motsvarande de nu varande sju och sjunde klasserna). Tillsammans hade de till uppgift att bereda lärjungarna till inträde vid universiteten. Med dem var emellertid förenad en så kallad *apologistklass*, hvaraf 1820 bildades särskilda *apologistkolor*. Denna inrättning hade till ändamål att »bereda till allmän medborgerlig bildning» dem, som icke ämnade drifva universitetsstudier, utan vid jemförelsevis unga år skulle utgå i det praktiska lifvet. Den tanke, som låg till grund härfor, blef tyvärr icke behörigen uppskattad, och 1849, då trivialskolan —

Bih. till Riksd. Prot. 1896. 1 Saml. 2 Afd. 2 Band. 43 Häft. (N:o 218.) 1

sedan 1820 kallad »lärdomsskolan» — och gymnasium sammanslogos till ett läroverk, som till en början benämndes högre *elementarläroverk* och sedan 1878 bär namnet *högre allmänt läroverk*, afskaffades apologist-skolorna. I stället har man sedan sökt låta hvar och en af de båda linier (*den klassiska* och *den reala*), hvartill grunden lades 1849 genom att de klassiska språken då gjordes valfria, uppfylla det *dubbla* ändamålet att såsom det heter i vår nuvarande läroverksstadga — »*utöfver omfånget för folkskolans verksamhet meddela medborgerlig bildning*» och att »*grundlägga de vetenskapliga insigter, hvilka vid universitetet eller högre tillämpningsskola vidare utbildas.*» Denna hopkoppling har ingalunda visat sig lycklig, och utan tvifvel har man deruti att söka en väsentlig grund till den missbelåtenhet, som med stigande kraft gjort sig gällande mot den nuvarande läroverksorganisationen och bland annat hindrat genomförandet af den allmänt såsom billig och behöflig erkända regleringen af elementarlärarnes löner.

Å ena sidan klagas med fog öfver att hänsynen till den nuvarande mogenhetsexamen, som skall berättiga till inträde vid universitet eller högre tillämpningsskola, medför olägenheter för de lärjungar, som före mogenhetsexamens afläggande utgå i det praktiska lifvet, och dessa utgöra mer än tre fjerdelar af de vid de allmänna läroverken inskrifna. En sådan olägenhet är, att nämnda lärjungar nödgas med en för deras syftemål onödig vidlyftighet studera *delar* af vissa lärokurser under det att de lemnas i fullständig okunnighet om de öfriga. De, som sakna matematisk begåfning, hindras att begagna reallinien såsom en medborgerlig bildningsanstalt till följd af den utsträckning, hvori de matematiska studierna här måste bedrifvas, då reallinien skall grundlägga en vetenskaplig matematisk bildning. Vända de sig då till latinlinien, måste de använda en betydande tid på åtminstone *ett* af de klassiska språken, hvilka nu mera onekligen förlorat sin betydelse såsom medel för en allmän medborgerlig bildning. Det anmärkes ock, att de moderna språken till följd af våra allmänna läroverks uppgift att vara vetenskapligt grundläggande måste studeras i större antal och på ett mindre praktiskt sätt än som betingas af en allmän medborgerlig bildning.

Å andra sidan, huru mycket det än klagas öfver, att den nämnda sammankopplingen hindrar läroverken att rätt uppfylla ändamålet att meddela allmän medborgerlig bildning, så är det visst, att hänsynen till detta ändamål också menligt inverkar på deras egenskap af förberedande anstalter till vetenskapligt fackstudium.

Slutligen medför den ifrågavarande sammankopplingen nationalekonomiska och sociala olägenheter. Embetsmannabanan synes på vårt folk utöfva en allt för stor dragningskraft. Den nuvarande skolorganisationen är liksom särskildt egnad att befrämja denna missriktning. Då mogenhetsexamen skall utgöra så att säga afstämplingen på en bildning, som *hetes* vara allmän medborgerlig, så lockas en mängd ynglingar, som sakna begåfning eller *håg* för mera vetenskapliga studier och ofta äfven medel till deras bedrifvande, att qvargå i skolan, tills det slutliga målet är uppnådt. Då äro de emellertid ofta allt för gamla eller hafva fått en allt för ensidig teoretisk bildning för att med framgång kunna egna sig åt praktiska banor. Så drivas de af omständigheternas magt, ofta blott därför att de ej veta hvad annat de skola taga sig till, att söka inträde vid universitet eller vetenskapliga fackbildningsanstalter. På detta sätt betungas dessa med otjenliga lärjungar, öfverfyllas embetsmannabanorna, drages för stor del af folkets intelligenta krafter till improduktiv verksamhet, ja, kan ett literärt proletariat uppstå, under det att samma personer, hvilkas lif sålunda nu blir mer eller mindre förfeladt, skulle, om de genom en mera praktisk bildning förts in på andra vägar, kunnat bereda sig sjelfva en lycklig framtid och kraftigt medverka till fäderneslandets ekonomiska utveckling, som dock utgör det nödvändiga underlaget äfven för dess andliga. Visserligen har ett slags afledare för den öfverflödande studentströmmen blifvit beredd derigenom, att studentexamen nu mera börjat fordras eller uppställas såsom önskningsmål för en mängd anställningar (t. ex. i post, telegraf, vid jernvägar, på apotek), för hvilka studentkunskaper icke äro nödvändiga, men detta botemedel synes föga lyckligt. Att fordra större kompetensvilkor än som äro behöfliga af aspiranter till sådana anställningar innebär ett skadligt slöseri med de unges tid och kan med skäl kallas en nationallyx.

Att — såsom från åtskilliga håll yrkas — söka afhjelpa de nu antydda missförhållandena på sådant sätt, att målet för våra allmänna läroverk *uteslutande* sättes i meddelandet af en allmän medborgerlig, vid lärjungarnas 15:de—16:de år afslutad bildningskurs, skulle emellertid enligt min mening vara att bota ett ondt med ett annat. Lika viktigt som det är att sådana bildningsanstalter finnas, lika viktigt är det att tillfälle äfven beredes till utbildning för vetenskapliga fackstudier. Den, som skall egna sig åt sådana af matematisk-naturvetenskaplig art, behöfver förstudier i dessa ämnen af helt annan grundlighet än som fordras för en allmän medborgerlig bildning. Ehuru insigter i de klassiska språken ej längre äro nöd-

vändiga för en sådan bildning, behöfvas de dock för idkandet af vissa humanistiska vetenskaper. Om ett presterskap skall med fog kunna kallas bildadt, få dess medlemmar ej vara nödsakade att blindt lita till öfversättningar vid tolkandet af bibelordet, och dessutom böra de ega en på litteraturstudier grundad kännedom om den klassiska kulturen, i hvars sköte kristendomen uppstod och utvecklade sig, och med hvilken den kristna kyrkans historia därför står i ett oupplösligt samband. Att drifva vetenskapliga historiska studier utan säker kunskap i latinet är helt enkelt en omöjlighet, då den historiska käll-litteraturen i synnerligt stor omfattning — ej blott den forntida utan äfven medeltidens, ja nyare tidens — är affattad på detta språk. För en vetenskaplig juridisk bildning behöfves nödvändigt studium af den romerska rätten, och detta kan ej bedrivas utan kännedom af latinet. Ja äfven inom vissa naturvetenskapliga brancher är sådan kännedom nödvändig t. ex. inom medicinen och den deskriptiva zoologien. Att den romanske filologen behöfver latinkunskap ligger i öppen dag. Slutligen bör i ett kulturland ej saknas idkare af den klassiska filologien, och innan dessa gå till sin egentliga vetenskapliga uppgift, måste de naturligtvis hafva inhemtat de klassiska språkens element. Skulle man nu tänka sig, att inga andra allmänna läroverk funnes än sådana, som afsåge en praktisk medborgerlig bildning och hvilkas afslutning skulle inträda vid lärjungarnes 15:de—16:de år, samt att dessa läroverks genomgående skulle berättiga till inträde vid universitet och i vetenskapliga fackskolor, då måste ettdera af de två inträffa. *Antingen* sänkas fordringarna på universitetsstudier till dessa lärjungars nivå, det vill säga universitetet upphöra att vara vetenskapliga anstalter, men då får också Sverige afstå från hvad som hittills varit dess ära, att det kunnat på ett aktningvärdt sätt taga del i den internationella vetenskapliga täffingskampen, eller med andra ord, det får afstå från att räknas såsom ett kulturland. Då skulle också de nationalekonomiska och sociala faror, som ofvan antydts, blifva ännu större, ty om kompetensvilkoren för sådana banor, för hvilka universitetsbildning kräfvades, sättas allt för lågt, kan man vara säker om att tillströmningen till dem blefve ännu betänkligare än nu. *Eller* också måste de i högre vetenskapliga anstalter inträdande lärjungarna *vid dem* bibringas den andliga träning och de förkunskaper, som äro af nöden för att drifva vetenskapliga studier af såväl matematisk-naturvetenskaplig som humanistisk art, men då förryckas dessa anstalter, i det de ej få helt egna sig åt sin uppgift, utan vid sidan deraf måste sörja för elementarundervisningen, och dessutom skulle på detta sätt den redan nu öfverklagade olä-

genheten, att universitetens lärjungar allt för sent gå ut i lifvet, först blifva rätt känbar, enär de nemligen då vid den ålder, vid hvilken de nu nalkas öfvergången från elementära studier till vetenskapliga, skulle nödgas att utan den ledning, som en verklig skola erbjuder, göra början med de förra inom flera synnerligt svåra discipliner. Äfven i ett annat hänseende skulle »lärdomsskolornas» fullständiga indragning verka skadligt. Dessa fylla nemligen vid sidan af sin egentliga uppgift — att förbereda sina egna lärjungar till vetenskapliga studier — äfven den att tjena såsom vetenskapliga centra uti landets olika delar.

Ehuru det sålunda vore för vårt kulturlif rent af förstörande, om de allmänna läroverken så ombildades, att de *uteslutande* komme att afse bibringandet af »allmän medborgerlig bildning», så synes mig dock en sådan ombildning *inom vissa gränser* just innehålla det rätta uppslaget till en reform af vårt högre skolväsende. Hvad som enligt min uppfattning borde ske är nemligen, att *vid samtliga våra högre allmänna läroverk* — möjligen med undantag för storstäder, i hvilka skolor af *olika slag* kunna förekomma — *anordnas en allmän medborgerlig bildningslinie, men att vid ett visst antal läroverk* (t. ex. minst ett i hvarje stift) *anordnas en klassisk linie och en reallinie, uteslutande afsedda att förbereda till inträde vid universitet eller vetenskaplig tillämpningsskola.* Frågan om organisationen af dessa olika linier fordrar naturligtvis en mera ingående utredning än som här kan åvägbringas, men jag anser mig dock skyldig att antyda i hvilken riktning densamma, enligt min mening, särskildt hvad angår den allmänna bildningslinien, bör lösas.

Vid denna linie böra icke matematiska studier drifvas efter den vidsträckta plan, som ligger till grund för detta studium på nuvarande reallinie.

Klassiska språk skola ej läsas.

Af den tid, som härigenom frigöres, anslås en del till naturvetenskap.

Att anslå hela den frigjorda tiden till naturvetenskapliga discipliner vore åter en beklaglig ensidighet. Det är sant, att kännedom om naturen är af stor betydelse och bör hafva en framskjuten plats i en allmän medborgerlig bildning, men det gifves en företeelse som för *människan* väl har minst lika stor betydelse som naturen, nemligen *den menskliga kulturen*, sådan den framträdte i statslif, religionsutveckling, språk och litteratur. Studiet häraf — *det humanistiska* — måste äfven behörigen hållas uppe, när fråga är om allmän medborgerlig bildning. Borttages nu studiet af de klassiska språken, som tillgodosåg den humanistiska bildningen genom att

gifva en ingående kunskap om *ett* af den menckliga kulturens stora utvecklingsskeden — det antika — så måste på annat sätt sörjas för den humanistiska bildningen. Detta synes mig lämpligen kunna ske på följande sätt. *Ett* af de stora moderna kulturspråken med dess literatur blir ett hufvudämne i skolan. Modersmålet, hvaruti inbegripas den fosterländska och den dansk-norska literaturen, erhåller ett väsentligen ökad utrymme. Literaturprof från andra den menckliga kulturens stora hufvudepoker läsas i öfversättning, och torde detta lämpligast böra ske i sammanhang med undervisningen i den politiska historien, som måste vara grundstommen i studiet af mencklighetens utveckling, emedan statslifvet är förutsättningen för och den normerande kraften i allt menckligt kulturarbete.

Liniens kurser böra vara sådana, att den kan beräknas hafva af lärjungarna genomgåts vid 15—16 års ålder.

Afslutningen sker i form af en examen med passande namn (t. ex. »medborgerlig examen», »lilla studentexamen»). För att denna examen må hållas uppe — och dermed hela linien — öfvervakas den af censorer. Afläggandet af en sådan examen medför kompetens till lägre landsstatstjenster, till vissa praktiska anställningar, såsom vid jernväg, post, telegraf, tull och till inträde i landtbruksinstitut, de tekniska elementarskolorna och härmed jämförliga fackskolor.

De båda andra liniernas ändamål är redan angifvet. I hvad mån dettas fullständiga genomförande kräfver, att de erhålla en annan organisation än den nuvarande latin- och realliniens, är en detaljfråga, som bör underkastas en mera fackmessig utredning än hvartill här är tillfälle. Dessa linier skulle naturligtvis äfven afslutas med en examen, och vid denna kan då uteslutande hänsyn tagas till abiturientens mogenhet för universitets- och andra vetenskapliga fackstudier.

De viktigaste invändningar, som kunna framställas mot nu föreslagna ordning, torde vara *dels* allmänhetens missnöje öfver en inskränkning i de fullständiga läroverkens antal, *dels* svårigheten att vid lärjungarnas unga år afgöra, hvilken bildningslinie de böra välja.

På den förra kan emellertid svaras, att vid statsläroverkens organisation måste landets behof af sådana läroanstalter och ej hänsyn till privata intressen vara det bestämmande. Före 1859 kunde vårt land reda sig med vid pass ett gymnasium i hvarje stift, och då voro kommunikationerna ytterst bristfälliga mot nu. Att sedan dess så många fullständiga läroverk inrättats, torde ej så mycket hafva haft sin grund deruti, att de ansetts erforderliga för att förbereda till vetenskapliga studier, som deri att man

invagat sig i föreställningen om de allmänna läroverkens lämplighet såsom medborgerliga bildningsanstalter. För dem, som bo utom de nuvarande läroverksstäderna, kan med vår tids kommunikationsväsende det ej spela någon egentlig roll, att lärdomsskolornas antal reduceras, och de i sådana städer bosatta kunna ej anses hafva något privilegium framför rikets öfriga invånare på att få »den lärda vägen» underlättad för sina barn. Om genom en sådan inskränkning tillströmningen till denna väg också något inskränktes, vore detta af ofvan anförda skäl i sjelfva verket att anse såsom en nationalekonomisk och social vinst.

Med afseende på den andra invändningen må anmärkas, att det redan nu vid uppflyttningen i fjerde klassen kan vara ganska vanskligt att blott på grund af lärjungens anlag afgöra, huruvida han passar för real- eller latinlinien. Skulle understundom också ett misstag förorsakas genom lärdomsskolans skiljande från den allmänt medborgerliga, lär väl den verkligt vetenskapliga begåfningen nu som förr kunna bryta sig fram. Huru många har ej blifvit en prydnad för den svenska vetenskapen, fast än han först vid äldre år än den egentliga skolålderns början kommit till insigt om sin kallelse och därför ej kunnat tillryggalägga den ordinarie skolvägen i dess helhet? Men skulle på detta sätt åtskilliga ynglingar med »goda läshufvuden» komma att göra sin begåfning gällande i det praktiska lifvet i stället för på »den lärda vägen», så vore detta sannerligen ingen nationalolycka.

Emellertid finnas pedagoger, som anse, att äfven på sådant sätt skulle kunna sörjas för den högre vetenskapliga bildningens grundläggning, att såsom en öfverbyggnad på de medborgerliga skolorna inrättades »gymnasier», afsedda för dem, som efter de förras genomgående vilja bereda sig till inträde vid universitet eller i högre fackläroverk, och Andra Kammarens majoritet har så till vida omfattat denna mening, att den — senast 1892 — uttalat sig för latinets framflyttande till sjette klassen, hvilket emellertid skulle innebära, att öfvergången till dessa »gymnasier» skulle ske redan från den nu föreslagna allmänna medborgerliga bildningsliniens näst sista årsklass. Onekligen skulle härigenom den svårighet, som ligger i ett tidigt val af lefnadskall, undvikas. För min del betviflar jag dock ändamålsenligheten af en dylik anordning. En undervisning, som skall vara grundläggande för vetenskapliga studier, måste enligt min och många mening enligt regeln börjas i god tid och systematiskt bedrivas. Huru skall det t. ex. blifva möjligt för lärjungar, som kanske blott läst ett främmande språk, att utan ytlighet, öfveransträngning eller försummande af andra just

för den mognare skolåldern passande ämnen under en treårig eller möjligen fyraårig kurs inhemta elementerna af de öfriga språk, hvilka äro erforderliga för vetenskapliga studiers bedrifvande? Men erfarenheten torde äfven i detta fall vara den bästa domaren, och någon tillräcklig erfarenhet finnes i detta fall icke att bygga på. Jag tänker mig därför möjligheten att vid ett och annat af de läroverk, som bestämts att grundlägga en vetenskaplig bildning, i stället för de genomgående lärdomslinierna försöksvis kunde upprättas dylika gymnasier, slutande med samma mogenhetsexamen som de förra. Detta skulle kanske också underlätta utvecklingen af den medborgerliga bildningslinien. Till följd af den hos oss rådande förkärleken för embetsmannavägen är det nemligen fara värdt, att många föräldrar skulle, åtminstone till en början, draga sig för att låta sina barn inträda på nämnda linie, i fall öfvergången derifrån till de högre lärdomsanstalterna vore allt för svår. Funnes deremot åtminstone på några ställen i vårt land anstalter, som beredde möjlighet för dem, som fullständigt eller i det närmaste fullständigt genomgått ifrågavarande linie, att avsluta sina skolstudier med egentlig studentexamen, så vore hoppet ej alldeles afskuret att få se den på medborgerliga linien inträdande gossen en dag i besittning af det så högt skattade studentbrevet, och på detta sätt skulle de medborgerliga skolorna kunna få glädja sig åt tillräcklig freqvens äfven under den öfvergångstid, som kanske måste förflyta, innan de genom sin egen beskaffenhet vunnit förtroende, och innan just genom dem den allmänna åskådningen erhållit en sundare rigtning. Att härigenom skolorna blefve af flera olika slag, torde i sjelfva verket snarare vara till gagn än till skada. En sträng uniformering af ett lands hela undervisningsväsende blir lätt en andlig tvångströja, som hos det uppväxande släktet hindrar individualitetens utveckling.

Till de redan anförda skäl, som tala för en omorganisation af våra allmänna läroverk i nu angifna syfte, bör slutligen läggas,

att kostnaderna för vårt skolväsende utan tvifvel blefve mindre, om de »lärda skolornas» antal inskränktes,

samt att endast på denna väg bot står att finna mot det öfverklagade mångläseriet med ty åtföljande öfveranstängning, hvilket just har sin grund uti att de nuvarande allmänna läroverken måste tillgodose vidt skilda ändamål.

På grund af hvad sålunda blifvit anfördt tillåter jag mig vördsamt föreslå,

att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t ville vidtaga erforderliga åtgärder för åvägabringandet af en läroverksreform i följande syfte:

1) att en allmän medborgerlig examen införes, afsedd att afläggas af dem, som vid 15—16 års ålder utgå i det praktiska lifvet, hvilken examen skulle åsyfta att vitsorda en öfver omfånget af folkskolans verksamhet utsträckt allmän bildning samt medföra kompetens till vissa praktiska anställningar och inträde i vissa fackskolor;

2) att de allmänna läroverken i allmänhet så ombildas, att de förbereda till nämnda examen;

3) att vid vissa allmänna läroverk (t. ex. ett i hvarje stift) finnas en klassisk linie och en reallinie, afsedda att grundlägga de vetenskapliga insigter, hvilka vid universitet eller högre tillämpningsskola vidare utbildas; samt

4) att vid ett och annat läroverk försöksvis upprättas en lärokurs, afsedd för dem, som, efter att hafva fullständigt eller i det närmaste fullständigt genomgått den allmänna medborgerliga bildningslinien, vilja utbilda sig till inträde vid universitet eller i högre tillämpningsskola.

Stockholm den 15 februari 1896.

S. J. Boëthius.